

قلمرو پوشش و حریم خصوصی در سیاست کیفری اسلام

عادل ساریخانی^۱

سید محمد موسوی^۲

تاریخ پذیرش: ۹۱/۴/۲۹

تاریخ وصول: ۹۱/۲/۱۲

چکیده

حریم خصوصی تحت عناوین مختلفی در قوانین کشورها و کنوانسیون‌های بین‌المللی به صورت مجمل مطرح شده، ولی با بررسی شریعت اسلامی پی می‌بریم که ابعاد آن در اسلام و حقوق ایران نیز مورد توجه قرار گرفته است. از جمله مسائل مهمی که در این زمینه اسلام به آن تأکید کرده، مسئله پوشش انسان‌ها است. موضوع پوشش آن چنان دارای اهمیت است، که قرآن کریم آیات متعددی را به آن اختصاص داده و درباره لباس و حجاب به طور عموم و آراستن آن به تقوی و عفاف و استفاده از زینت‌ها و حدود آن مطالب مهمی را بیان داشته است تا با رعایت کردن آن سلامت فرد و جامعه حفظ شود. بنابراین مقاله حاضر تلاشی است در بررسی قلمرو و زمینه‌های حریم خصوصی و پوشش در فقه اسلامی، حقوق ایران و مسائلی که در این زمینه وجود دارد. لازم بذکر است با توجه به ماهیت علوم انسانی و جنبه نظری آن ابزار تحقیق بیشتر نوشتاری و نظری خواهد بود. و از شیوه کتابخانه‌ای، به روش توصیفی-تحلیلی، در تبیین جایگاه موضوع در حقوق اسلام و ایران استفاده شده است، و در ادامه مطالب مورد تحلیل و نتیجه‌گیری قرار می‌گیرد.

واژگان کلیدی: حریم خصوصی، سیاست کیفری اسلام، پوشش.

۱- استادیار دانشکده حقوق دانشگاه قم

۲- کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

مقدمه

حریم خصوصی حیطه‌ای از زندگی افراد است که دیگران حق ورود به آن یا اطلاع یافتن از آن را بدون رضایت و اجازه صاحب قلمرو موصوف نخواهند داشت. محل سکونت افراد، اطلاعات، ارتباطات، تفکرات و عقاید و حتی جسم ایشان نیز در این قلمرو جای دارد. البته این نکته نباید مغفول گذارده شود که حدود و محتوای آنچه که خصوصی قلمداد می‌شود در میان فرهنگ‌ها، جوامع و افراد گوناگون متفاوت است. مثلاً مفهوم و مصادیق حریم خصوصی در جامعه‌ای که فرهنگ غالب آن بر حسب اعتقادهای مذهبی یا غیر مذهبی شکل گرفته، دارای تفاوت‌های اساسی خواهد بود.

اگر حریم خصوصی را به حق انسان بر تنها بودن و به دور از چشم و نگاه کنترل‌کننده دیگران و رها از تجسس و تفتیش دیگران زیستن تعریف کنیم، می‌بینیم که در شریعت اسلامی نه با عنوان حق حریم خصوصی بلکه با عنوان حفظ کرامت نفس و شرافت آدمی و حفظ حیا و عفت حق حریم خصوصی مطرح شده است. بنابراین می‌توان گفت هم در حقوق و هم در اسلام حمایت‌هایی از حق حریم خصوصی شده است.

حکم پوشش و حجاب نیز مورد عنایت ویژه آیات قرآن و روایات معصومان (ع) بوده است، چنان‌که هم اهمیت آن و هم حدود آن مورد تصریح قرار گرفته است، دستور به رعایت نمودن پوشش و حجاب از سوی شارع مقدس بدان جهت است که سلامت فرد و جامعه حفظ گردد، چرا که رعایت نکردن پوشش و حجاب در جامعه موجب ایجاد فساد در جامعه و به خطر افتادن امنیت فردی و اجتماعی می‌گردد. مسئله اصلی پوشش و حریم خصوصی و میزان حمایت از آن در نظام کیفری ایران و اسلام است باید ملاحظه نمود که آیا این حمایت‌ها از کارایی کافی در مقابله با تهاجمات نسبت به پوشش به عنوان نوع خاصی از حریم خصوصی رادارد، یا آن که نیاز به بازنگری در قوانین موجود به منظور فراهم کردن امکانات مناسب‌تر و کارآمدتر برای برخورد با چنین نقض حقوقی وجود دارد؟

- هدف تحقیق: هدف نهایی از این پژوهش، بررسی فقهی و حقوقی حریم خصوصی

و پوشش می‌باشد.

اولاً: این که حریم خصوصی و پوشش در فقه و حقوق چه جایگاهی دارد. ثانیاً: رویکرد فقه و حقوق در قبال حریم خصوصی و پوشش چگونه رویکردهای بوده است. - روش تحقیق: به خاطر ماهیت علوم انسانی و غلبه جنبه نظری مطالب نسبت به جنبه عملی آن، ابزار تحقیق در این رشته بیشتر نوشتاری و نظری خواهد بود. در این پژوهش نیز از شیوه کتابخانه‌ای، به روش توصیفی-تحلیلی، در تبیین جایگاه موضوع در حقوق اسلام و ایران استفاده گردیده است. سپس مطالب مزبور مورد تحلیل و نتیجه‌گیری قرار گرفته است. مستند مطالب و استدلال‌ها نیز منابع معتبر فقهی، حقوقی بوده که در دسترس می‌باشد. مطالب این مقاله در سه قسمت تنظیم شده است. بحث نخست به بررسی مفاهیم و پیشینه موضوع اختصاص داده شده است. قسمت دوم نیز جایگاه حریم خصوصی در حقوق ایران و اسلام را مدنظر قرار داده و قسمت آخر به بررسی قلمرو پوشش و لباس در اسلام پرداخته، که از جمله مصادیق حریم خصوصی در حقوق اسلام و ایران می‌باشد.

مفاهیم حریم خصوصی و پوشش

الف: مفهوم حریم خصوصی

اصطلاح «حریم خصوصی» اصطلاحی نسبتاً جدید در نظام حقوقی ما محسوب می‌شود. در فرهنگ فارسی معین حریم در لغت به معنای آنچه از پیرامون خانه و عمارت که بدان متعلق باشد و همچنین به مکانی که حمایت و دفاع از آن واجب باشد گفته می‌شود. خصوصی در لغت به معنای شخصی، داخلی: «زندگی خصوصی اشخاص را در نظر می‌گیرد» یا به معنای صمیمی «با او خصوصی است» آمده است (معین، ۱۳۷۱، ص ۱۳۵۲).

در فرهنگ نامه‌های حقوقی می‌توان به تعاریفی از حریم خصوصی یا خلوت دست پیدا کرد. از جمله در لغت نامه حقوقی بلک^۱ آمده است. «وضعیت یا حالتی است که اعمال و تصمیم‌های شخص از توجه عمومی و دقت دیگران برای ورود بدون مجوز یا مداخله آزاد باشد»

1. Black

(برایان، گیمر، بلکز لاو لغت نامه)^۱ حق بر حریم خصوصی به عنوان مبنایی برای دیگر حقوقی که توسط قانون اساسی به صورت مصرح اعطا نشده، مورد استفاده قرار می‌گیرد...» (وایتینگتون، براون، لگال ترمینولوژی)^۲.

جان لاک حریم خصوصی را حقی انسانی دانسته و می‌نویسد: «هر انسانی در درون خود یک قلمرو شخصی دارد» و تأکید می‌کند: «هیچ کس غیر از خود شخص حقی برای ورود به این قلمرو ندارد» (کارل، هوسمن، مترجم: داود حیدری، ۱۳۸۰، صص ۵۱-۴۲). برخی در تعریف حریم خصوصی نوشته‌اند: «اطلاعات، ارتباطات، فضاها و متعلقاتی که خواه از نظر فطری و خواه از نظر فرهنگی در وهله نخست به فرد معینی اختصاص دارد و پیش از این به طور علنی و عمومی منتشر نشده است حریم محسوب است» (محسنیان، ۱۳۸۳، ص ۲۳۴).

این مفهوم در علوم مختلفی از جمله فلسفه، جامعه‌شناسی، ارتباطات و حقوق مورد طرح و بررسی قرار گرفته است. لیکن تعاریف ارائه شده در هر علمی به دلیل تفاوت در دیدگاه هر کدام از این علوم، متفاوت از دیگری است. در عین حال حتی تعاریف مطروحه در هر یک از این علوم در مورد «حریم خصوصی» عمدتاً دارای اختلاف و تفاوت با یکدیگر در همان رشته علمی است. به این ترتیب حتی در علم حقوق نیز تعریفی که مورد قبول اکثریت بوده و واجد وصف جامعیت مصادیق این حق باشد وجود ندارد. علت این امر را نیز باید در تنوع و تکثر مصادق‌های مربوط به «حریم خصوصی» با وجود پیشرفت‌های فنی و تکنولوژی جدید جست و جو کرد.

باید اذعان داشت در حقوق ایران حریم خصوصی تعریف جامعی ندارد و در قوانین ایران نیز، اعم از اساسی یا عادی، عبارت «حریم خصوصی» مورد استفاده قرار نگرفته است. و قانونگذار، به طور کلی، به استعمال الفاظی که دلالت بر این معنا دارند بسنده کرده است. ارائه تعریف از «حریم خصوصی» دشوار است. زیرا همچنان که گفته شد مفهوم حریم خصوصی در هر کشوری با فرهنگ، اجتماع، اقتصاد و به ویژه رژیم سیاسی حاکم بر

1. brayan, Gamer; "Black's Law Dictionary

2. Whittington, Brown "Legal Terminology"

آن کشور در ارتباط بوده و ممکن است در کشوری موضوعی از موضوع‌های داخل در مفهوم حریم خصوصی تلقی شود و در کشور دیگر، چنین نباشد. بنابراین، می‌توان گفت مفهوم حریم خصوصی از کشوری به کشور دیگر ممکن است متفاوت باشد. در هر حال می‌توان تعریف زیر را از حریم خصوصی ارائه کرد: حریم خصوصی محدوده‌ای از زندگی شخص است که به وسیله قانون و عرف تعیین شده و ارتباطی با عموم ندارد به نحوی که دخالت دیگری در آن ممکن است باعث جریحه دار شدن احساسات شخص یا تحقیر شدن وی نزد دیگران به عنوان موجود انسانی شود (رحمدل، ۱۳۸۴، ص ۱۲۸).

ب: مفهوم پوشش

پوشش کلمه‌ای فارسی است و از لحاظ لغوی به معنای پوشاندن چیزی است، و هر چیزی که روی چیز دیگر را بپوشاند، پوشاک، چادر و لباس می‌باشد (عمید، ۱۳۶۴، ج ۱، ص ۵۸۳). از لباس هم به عنوان وسیله پوشاندن استفاده می‌شود که از واژه لبس به معنی پوشاندن است (سیاح، ۱۳۷۳، ج ۲، ص ۱۴۶۶).

در معنای اصطلاحی پوشش می‌توان گفت پوشش مردم در هر جامعه‌ای برخاسته از عرف، قانون و دین است. پوشش عرفی «پوششی است که آداب و رسوم اجتماعی استفاده از آن را در اذهان جامعه معقول نموده و مورد پذیرش اجتماعی قرار داده است» (اسدی، ۱۳۸۴، ص ۵۱).

در تفاوت قانون و عرف باید به ضمانت اجرای آن اشاره کرد. ضمانت اجرای عرف افکار عامه است که به طرق مختلف که گاه به طرد فرد از جامعه محلی منجر می‌شود به پاسداری از عقاید، باورها و ارزش‌های خود می‌پردازند. اما ضمانت اجرای قانون قهرآمیز بوده و نیازمند اقتدار حکومت است. عرف برخلاف قانون و با توجه به مشارکت عامه، محدوده اجرایی وسیع‌تری دارد. زیرا جامعه‌ای که نیرویش گسترده است، به پاسداری از ارزش‌ها می‌پردازد همچنین قوانینی که با عرف منطبق است در اجرا موفق‌تر می‌باشد زیرا جامعه در قبال آن عکس‌العمل منفی و مقاومت نشان نمی‌دهد (همان، ص ۵۱).

نوع دیگر پوشش، پوشش شرعی است که برخاسته از دین است. داشتن حجاب برای زنان در دین اسلام و یا حرمت پوشیدن لباس زربافت برای مردان از این گونه است. بنابراین هر مسلمان بایستی دستورات شارع مقدس را در مورد کیفیت و نوع لباس رعایت کند و در صورت ترک این تکلیف مرتکب گناه شده و مستوجب عقوبت خواهد بود. گاه پوشش شرعی و عرفی بر یکدیگر منطبق هستند؛ به عنوان مثال استفاده از چادر به عنوان پوشش شرعی در عرف ایران نیز مورد پذیرش قرار گرفته است. پوشش قانونی نیز معمولاً در مورد کارکنان دولتی در سازمان‌های خاص به ویژه نظامیان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

بنابراین رابطه پوشش و حجاب به لحاظ منطقی عموم و خصوص مطلق است، زیرا بار معنایی حجاب اخص از پوشش است، به عبارت دیگر هر پوششی حجاب نیست، زیرا شرع پوشش خاصی را حجاب نامیده و حدود و شرایط آن را نیز تبیین نموده و رعایت آن را برای زنان الزامی دانسته است، حال آنکه پوشش مفهومی عام‌تر و وسیع‌تر دارد و هر لباسی را با هر نوع و رنگی اعم از زن و مرد را شامل می‌شود.

پیشینه

الف: پیشینه حریم خصوصی در اسلام

همچنان که در دیگر آیین‌ها از قبیل آیین یهود و مسیح به صراحت از اصطلاح «حریم خصوصی» استفاده نشده است در دین مقدس اسلام نیز بر این عنوان تصریحی وجود ندارد اما موضوع حریم خصوصی در آیات و روایات بسیاری مورد توجه قرار گرفته و به عبارتی حق بر حریم خصوصی در قالب حقوق دیگر نظیر حق مالکیت، حق انتخاب آزادانه دین و اعتقاد، حق مصونیت از تفتیش عقاید، ممنوعیت افشای اسرار، ... مدنظر قرار گرفته است. برای مثال، آیات ۲۷ و ۲۸ سوره نور در قرآن کریم بر لزوم رعایت حرمت مسکن تأکید کرده و افراد را از ورود به منزل غیر، بدون اذن صاحب مسکن منع کرده‌اند: قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید به خانه‌هایی غیر از خانه‌های

خودتان وارد نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن سلام کنید؛ این برای شما بهتر است باشد که پند بگیرید» (سوره نور، آیه ۲۷).^۱

کلمه انس به معنای الفت گرفتن و آرامش یافتن است و کلمه «استیناس» به معنای عملی است که به این منظور انجام شود: مانند استیناس برای داخل شدن به خانه به وسیله ذکر نام خدا و یا رفتارهای دیگری که افراد داخل خانه را برای ورود شخص آماده می‌کند و در حقیقت با این عمل آسایش و آرامش افراد ساکن در خانه بیشتر فراهم می‌شود و صاحب خانه می‌فهمد که شخصی می‌خواهد وارد شود و خود را برای ورود او آماده کند؛ چه بسا می‌شود که صاحب خانه در حالی قرار دارد که نمی‌خواهد کسی او را به آن حال ببیند و یا از وضعی که دارد با خبر شود (طباطبایی، الف ۱۳۶۳، ج ۱۵، ص ۱۵۶). از اینجا معلوم می‌شود که مصلحت این حکم پوشاندن عورات مردم و حفظ احترام آنهاست. در این آیات شریفه خانه و «بیت» به عنوان بارزترین مصداق از مصادیق حریم خصوصی مورد توجه شارع مقدس بوده است. در جای دیگر قرآن آمده است: «و اگر در خانه‌ای که می‌خواهید وارد شوید کسی را نیافتید، وارد آن خانه نشوید مگر از اهل منزل اجازه گرفته آن گاه به خانه در آئید و چون به خانه‌ای در آمدید اگر گفتند برگردید باز گردید که این بر تنزیه و پاکی شما بهتر است و خدا به هر چه می‌کنید داناست» (سوره نور، آیه ۲۸).^۲

در این آیه شریفه دو حکم در ارتباط با حرمت زندگی خصوصی افراد مطرح شده است. اول آنکه اگر شخصی بداند کسی در خانه نیست نباید داخل خانه شود مگر آنکه به وی اذن داده شود چون سیاق آیات شاهد بر این است که همه این جلوگیری‌ها به منظور حفظ اسرار داخلی مردم می‌باشد و حکم دوم آن است که اگر حتی صاحب اذن در خانه بود لیکن تمایلی به پذیرفتن شخص نداشت و از وی خواسته شد که برگردد، او باید این کار را انجام دهد. خداوند نتیجه تبعیت از این دستور را پاکتر ماندن مؤمنان معرفی می‌کند. از اموری که می‌توان از آیه فوق بر آن استدلال نمود این است که دلیل حرمت ورود بدون اذن یا انصراف از ورود این است که افراد خانه ممکن است لباس و پوشش مناسب

۱- نور/۲۷ «یا ایها الذین آمنوا لا تدخلوا بیوتا غیر بیوتکم حتی تستأینوا و تسلموا علی أهلها ذلکم خیر لکم لعلکم تذكرون»

۲- نور/۲۸: «فإن لم تجدوا قبیها أحدًا فلا تدخلوها حتی یؤذن لکم و إن قیل لکم ارجعوا فارجعوا هو أزی لکم والله بما تعملون علیم»

نداشته باشند این برداشت در مسئله اذن روشن است که غالباً اذن برای این است تا افراد پوشش مناسب را بر تن نمایند و در مورد انصراف از ورود نیز اگرچه ممکن است دلیل آن عدم آمادگی‌های دیگر باشد ولی یکی از مصادیق عدم آمادگی می‌تواند نداشتن پوشش مناسب باشد پس از وحدت ملاک این آیات می‌توان در مورد مصادیق پوشش در حریم خصوصی استفاده کرد.

ب: پیشینه پوشش

پوشش سابقه‌ای دیرین دارد و پیشینه آن ممکن است به آفرینش انسان باز گردد، پوشش طبق اسناد موجود به زندگی انسان در بهشت برمی‌گردد. در این باره در داستان حضرت آدم و حوا (علیهما السلام) در تورات آمده است: «و چون زن دید که آن درخت برای خوراک نیکوست و به نظر درختی خوش نما و دلپذیر و دانش افزاست، پس، از میوه آن درخت خورد و به شوهرش نیز داد. او هم خورد، آن گاه چشمان هر دو باز شد و فهمیدند که عریانند. سپس برگ‌های انجیر را به هم دوختند و برای خود ستر ساختند». در ادامه آمده است: «و خداوند برای آدم و زنش رخت‌هایی از پوست ساخت و آنها را پوشانید» (تورات، ۱۹۸۶، باب ۳، آیات ۶-۸، ۲۰-۲۱).

در قرآن نیز به این داستان اشاره شده است: «آن گاه که (آدم و حوا) از آن شجره ممنوعه چشیدند، پوشش خود را از دست دادند (عورتشان آشکار گردید) و به سرعت، با برگ درختان بهشتی خود را پوشاندند» (سوره اعراف، آیه ۲۲).^۱

طبق برخی از نقل‌ها نخستین اقدام آدم و حوا پس از جبوط به زمین تهیه پوشش بود ابن عباس در این باره می‌گوید: حضرت آدم (ع) پس از توفقی کوتاه در بهشت، که نصف روز از روزهای آخرت بود، به کوه «نوذ» در کشور هند و حوا به جدّه فرود آمد. پس از پایان مفارقتی که به وصال منتهی می‌شد، برهنه و عریان بودند. خداوند امر کرد یکی از هشت جفت قوچی که از بهشت به ایشان عطا کرده بود، ذبح کنند. سپس حوا پشم‌های آن را رشت، با دست یاری حضرت آدم (علیه السلام) از تابیده‌های آن یک جامه بلند (جبه) را

۱- اعراف/ ۲۲: «قَلَّمَا ذَاقَا الشَّجْرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَاتُهُمَا وَ طَفَقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ»

برای آدم (علیه السلام) و یک پیراهن و روسری برای حوا بافته شد. به این وسیله، بدن انسان‌های نخستین پوشیده گردید و از برهنگی و شرمندگی آن نجات یافتند (قوام، ۱۳۵۲، ص ۳۹).

عده‌ای معتقد هستند: قبل از اسلام، حجاب و پوشش بوده و بشر از بدو خلقت، پیش از آنکه شرایع آسمانی گوشزد کنند، آن را رعایت می‌کرده است (قوام و شنوی، حجاب در اسلام، ترجمه احمد محسنی گرکانی، ۱۳۵۲، ج چهارم، چاپ حکمت، ص ۶۱ به نقل از: محمدبن سعد، طبقات، ج ۱، ص ۶۱). عده‌ای سرچشمه دستور پوشش را ساختار وجودی انسان و آن را بیانگر ذاتی بودن پوشش او می‌دانند (اشتهاردی، ۱۳۷۵، ص ۷۰). می‌توان گفت گرایش به پاکیزگی و کسب کمالات انسانی امری است ذاتی، بنابراین، براساس فطرت، هر انسانی زندگی با عزت را دوست دارد. بدون شک، پوشش یکی از عواملی سازنده شخصیت انسان است و برای تأمین سلامت فرد و جامعه، از کمال اهمیت برخوردار است (حبیبی، ۱۳۸۴، ص ۳۷).

حمایت از حریم خصوصی در حقوق کیفری اسلام و ایران

الف: حریم خصوصی در اسلام

تحقیق در منابع حقوق اسلام حاکی از آن است، قدمت حمایت از حریم خصوصی در حقوق اسلام بسیار بیشتر از سایر نظام‌های حقوقی است. حریم خصوصی منازل، ارتباطات، امور خصوصی افکار و عقاید شخصی و اموال بیش از ۱۴۰۰ سال پیش مورد تأکید اسلام قرار گرفته است. در حالی که نخستین جرعه‌های حمایت جدی از حریم خصوصی حتی در موضع تحویل گرایان سنت غرب به قرن ۱۷ و ۱۸ میلادی برمی‌گردد.

از نظر اخلاق اسلامی تجاوز به حریم خصوصی افراد گناه محسوب می‌شود و در نتیجه عقاب اخروی به دنبال خواهد داشت و به تعبیر حضرت امام خمینی (ره) در بند شش فرمان هشت ماده‌ای «مانند اشاعه فحشا و گناهان از کبائر بسیار بزرگ است» (مهریزی، ۱۳۷۸، ص ۴۵-۷۰).

اما از منظر فقهی که رفتار انسان با احکام تکلیفی پنجگانه: حرمت، وجوب، ندب، کراهت و اباحه ارزش گذاری می شود تجاوز به حریم خصوصی مردم حرام است و با تعبیر فقه جزا و حقوق این موضوع جرم تلقی می شود.

حضرت امام خمینی (ره) در فرمان یاد شده در این خصوص می فرمایند: «مرتکبان هر یک از امور فوق مجرم و مستحق تعزیر شرعی و بعضی از آنان مستوجب حد شرعی هستند». «در آیات متعددی از قرآن مجید بر لزوم رعایت حریم خصوصی اشخاص تأکید شده است. سنت پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار و سیره مسلمانان نیز سرشار از توصیه‌هایی در پرهیز از نقض مصادیق مختلف حریم خصوصی است (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۵).

ب: حریم خصوصی در حقوق ایران

موضع حقوق ایران در مواجهه با حریم خصوصی به گونه‌ای است. که حقوق و آزادی‌هایی که تحت عنوان «حریم خصوصی» قابل حمایت هستند به طور منفرد و در بطن سایر قواعد مختلف نظام حقوقی ایران مورد حمایت قرار گرفته‌اند. مبانی اسلامی نظام حقوقی ایران، قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی کیفری، قانون آیین دادرسی مدنی، قوانین و مقررات مربوط به ارتباطات پستی و اینترنتی و قانون مطبوعات در زمره قوانینی هستند که گاه به طور ضمنی و گاه صریحاً از برخی مصادیق حریم خصوصی حمایت کرده‌اند. اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و نیز حقوق بین‌الملل عرفی که متعاقب تصویب این اسناد بین‌المللی شکل گرفته است در زمره منابعی هستند که به طور صریح به حمایت از حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران تأکید می‌کنند (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۵).

قلمرو پوشش و حریم خصوصی در اسلام

تاریخ گواه آن است که انسان متمدن همیشه لباس می‌پوشیده است. قرآن کریم به مسئله پوشش توجه خاصی کرده و در آیاتی چند به این مسئله می‌پردازد. از جمله در آیه ۲۶ سوره اعراف به این امر مهم اشاره کرده است.

«ای فرزندان آدم، لباسی برای شما فرو فرستادیم که اندام شما را می‌پوشاند و مایه زینت شماست...» (سوره اعراف، آیه ۲۶).^۱

قرآن لباس را نعمت‌های الهی یاد کرده و نقش حفاظتی آن در برابر سرما و گرما و نیز در جنگ‌ها، یادآور می‌شود، تا به این وسیله نعمت را بر انسان تکمیل نموده تا موجب شکرگزاری و فرمانبری از دستورهای الهی را به جا آورد و در آیه ۸۱ سوره نحل آمده است: «خداوند از آن چه آفریده... برای شما پیراهن‌هایی آفرید که شما را از گرما (و سرما) حفظ کند و پیراهن‌هایی که حافظ شما به هنگام جنگ باشد. این گونه، نعمت‌هایش را بر شما کامل می‌کند تا تسلیم فرمان او شوید» (سوره نحل، آیه ۸۱).^۲ حتی قرآن رابطه عاطفی زن و مرد در خانواده را به لباس یکدیگر بودن تشبیه می‌کند (سوره بقره، آیه ۱۸۷).^۳

اسلام کلیات حدود لباس پوشیدن را به صراحت بیان کرده است و حتی در جزئیات نیز، به راهنمایی پرداخته فرهنگ و آداب و سنن ملت‌ها و شرایط جغرافیایی و آب و هوایی و دیگر اموری را که بر زندگی اجتماعی اثر می‌گذارند، محترم شمرده است. اما انتخاب طرح، رنگ، جنس و دیگر جزئیات لباس را به عرف جوامع وا گذاشته است تا با رعایت حدود الهی، به تناسب فرهنگ ملی نوع لباس را خود تعیین کنند (هاشمی، ۱۳۸۶، ص ۱۲).

الف: کیفیت و حدود پوشش انسان‌ها از دیدگاه اسلام

اسلام برای پوشش انسان‌ها قوانینی وضع نموده است. که بیشتر آنها میان زن و مرد مشترک است. مرد برای حضور در محل کار، باید بدن خود را بپوشاند. لزوم پوشاندن از گردن به پایین در حوزه عمومی، به جنس خاصی اختصاصی ندارد (معصومی، ۱۳۸۷، صص ۹۹-۱۰۰). این اندازه از پوشش در میان زن و مرد مشترک است. می‌توان گفت، پوشش ویژه زن نبوده و اسلام نیز آن را مختص زن ندانسته است. مرد نیز مکلف به رعایت آن می‌باشد. تفاوت زن و مرد در مقدار پوشش است، نه در اصل آن. آنچه زن را از مرد در امر

۱- اعراف/ ۲۶ یا بنی آدم قد انزلنا علیکم لباسا یواری سواتکم و ریشا و لباس التقوی ذلک خیر ذلک من آیات الله لعلم یدکرون»

۲- نحل/ ۸۱ «والله... جعل لکم سراویل تقیکم الحر و سراویل تقیکم باسکم کذلک یتم نعمته علیکم لعلکم تسلمون»

۳- بقره/ ۱۸۷ «هن لباس لکم و اتم لباس لهن»

پوشش جدا می‌کند، آن است که زن علاوه بر پوشاندن مقدار مشترک، باید مواضعی از بدن را بپوشاند که بر مرد واجب نیست (طبری، ص ۲۶۳).

باید توجه نمود این به معنای آزادی کامل مرد نیست: مرد همچون زن در برابر حفظ پوشش و ارزش‌های انسانی خود مسئولیت دارد. مفسران در تفسیر آیه ۳۱ سوره نور می‌فرمایند: «و به زنان مؤمنه بگو که چشمان خویش را از مردان نامحرم ببندند و فروجشان را محفوظ بدارند و زینت خود را آشکار ن سازند، مگر به آن مقداری که به آنها اجازه داده شده است»^۱ (طبری، ص ۲۶۴)، این اصل تساوی بین زنان مؤمنه و مردان مؤمن است و اینکه قرآن کلمه «مؤمنات» را به کار برده، به خاطر تأکید می‌باشد، اگر به جای آن، کلمه «مؤمنین» هم استعمال می‌شد، ایرادی نداشت: چون «مؤمنین» عام است و شامل زن و مرد می‌باشد (سیدالغدادی، ۱۴۲۳، ص ۱۶۳).

برخی معتقدند: «اعضای بدن مرد مانند اعضای بدن زن شهوت انگیز و پرجاذبه‌اند (افشارنیا، ۱۳۵۷، ص ۱۹۵) از این رو، مرد باید در شیوه پوشیدن لباس و حرکات خود دقت لازم را بنماید. فقهاء فتوی به حرمت عدم پوشش بدن داده‌اند «نیوشاندن هر جای بدن به قصد به حرام انداختن نامحرم، حرام است» (کتاب استفتاء امام خمینی، گلپایگانی، اراکی). در مجموع، اجتماع سالم در گرو انجام وظیفه همه انسان‌ها، اعم از مرد و زن است.

ب: آیات و روایات مربوط به پوشش و حجاب

در این خصوص در آیه ۳۱ سوره نور آمده است: «و به زنان با ایمان بگو: چشم‌های خود را (از نگاه هوس آلود) فرو گیرند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را - جزء آن مقدار که ظاهر است - آشکار نمایند و اطراف روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود)» (سوره نور، آیه ۳۱)^۲.

کلمه «زینت» در جمله (وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا) از ریشه «زین» به معنای دلپسند و زیبا، در مقابل کلمه «شین» به معنای زشت است. همچنین به اشیایی که انسان خود را با آن می‌آراید و تزیین می‌کند، «زینت» گفته می‌شود (ابن فارس طبرسی، ۱۴۱۰، ج ۶،

۱- «و قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ»

۲- «و قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَخْفَتْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُجُوبِهِنَّ»

ص ۲۲۳). بنابراین، واژه «زینت»، هم به زیورآلاتی که از بدن جداست - مانند طلا و جواهر آلات - و هم به آرایش‌هایی که به بدن متصل است همچون سرمه و خضاب اطلاق می‌شود.

خمر در عبارت آیه شریفه (وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ) «خُمُرٌ» جمع «خمار»، در معنای مقنعه، روسری و پارچه‌ای آمده است که زن با آن، سر خود را می‌پوشاند (طبرسی، ۱۳۵۸، ج ۷، ص ۲۴۲ / طباطبائی، ۱۳۶۳ الف، ج ۱۵، ص ۱۱۰). «جیوب» جمع «جیب» به معنای گریبان و یقه، تنه بالای لباس است، (شرتونی، ۱۴۰۳، ص ۱۴۸) در برابر دامن که به قسمت پایین لباس گفته می‌شود، اما مراد از آن، محل یقه و اطراف آن یعنی گردن، گلو و سینه است (طباطبائی، ۱۳۶۳ الف، ج ۱۵، ص ۱۱۲). زنان مسلمان قبل از نزول آیات پوشش، به عادت معمول زمان خود، روسری را از پشت گوش‌ها رد می‌کردند و اطراف آن را به پشت خود می‌انداختند (القرطبی، ۱۴۱۵، ج ۱۲، ص ۲۲۸). موی سرشان پوشیده می‌شد و بخش‌های زیادی از آنها مثل گوش‌ها، گوشواره‌ها، چهره، گردن و گریبان ظاهر بود. خداوند متعال با نازل کردن این آیه، کیفیت صحیح پوشش زنان را بیان فرموده‌اند: «باید طرفین روسری را از جانب راست و چپ به جلو آورند و به طور معکوس بر گریبان بزنند. این گونه پوشاندن موجب می‌شود همه سر و گردن و زیبایی‌های آن پوشیده و فقط چهره باز بماند در نتیجه، این آیه به طور صریح، پوشش سر و گردن را به عنوان یک حکم اختصاصی بر زن واجب می‌کند (مطهری، ۱۳۷۸، ج ۱۹، ص ۵۱۴).

و همچنین در آیه ۵۹ سوره احزاب آمده است. «ای پیغمبر! به همسران و دختران و به زنان با ایمان بگو که جلباب‌ها (روسری‌های) خویش را به خود نزدیک سازند. این کار برای آنکه شناخته شوند و مورد اذیت قرار نگیرند نزدیک‌تر است و خدا آمرزنده و مهربان است!»^۱

«جلباب» در لغت، به معنای جامه گشاد، کوچک‌تر از ملحفه یا جامه‌ای مثل چادر مانند است (طبرسی، ۱۳۵۸، ج ۸، ص ۱۷۸ / طباطبائی، ۱۳۶۳ الف، ج ۱۶، ص ۳۳۹) «ادناء»

۱- احزاب / ۵۹ «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأُزْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا»

از ریشه «دنو» به معنای قرب و نزدیکی است. فعل «یدنین» با حرف «علی» به کار رفته که علاوه بر معنای اصلی خود، معنای گسترده‌گی و پهن شدن را نیز شامل می‌شود (طباطبائی، ۱۳۶۳ الف، ج ۲۰، ص ۱۲۹). در نتیجه، جمله (يُدْنِينَ عَلَيْنَ مِنْ جَلَابِيهِنَّ) به معنای در بر کردن جامه وسیع و گشاد و بر خود گستراندن آن است. در نتیجه، معنای آیه این گونه است. که زنان جلباب بر سر خود بگسترانند، به گونه‌ای که سر و گردن و سینه آنها را فرا بگیرد (طباطبائی، ۱۳۶۳ الف، ج ۱۶، ص ۳۳۹).

این آیه نیز وجوب پوشش تمام بدن را برای همه زنان بیان کرده است زیرا مخاطبان آیه همه بانوانند.

جمله (ذَلِكَ اَدْنَىٰ اَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ) بیانگر حکمت حکم، و مضمونش این است که پوشش، معرفت زن است، نتیجه آن امنیت زن و سلب آزار دیگران از اوست. این آیه نیز نشانگر اجتماعی بودن حکم حجاب است. بنابراین، آیاتی که وجوب پوشش را برای زنان بیان کرده‌اند در حقیقت، مرز زندگی خصوصی زن را از زندگی عمومی وی جدا می‌سازند. بنابراین نحوه حضور وی در اجتماع باید متفاوت از زندگی خصوصی وی باشد. روایات فراوانی نیز بر لزوم استفاده از پوشش مناسب برای زنان وجود دارد. از جمله آنها روایتی است از رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) که فرمودند: دو گروه را اهل دوزخ دانست. در توصیف گروه دوم فرمود: زنانی که به ظاهر پوشیده‌اند، اما در واقع، برهنه و بی حجابند؛ با زرق و برق، خود را به مردم نشان می‌دهند و هوس‌های آنان را به سوی خود جذب می‌کنند، موهای سرشان همچون کوهان شتر عربی است (صدوق، ۱۴۰۵ ق، ج ۳، ص ۳۹۰).

به نظر می‌رسد که یکی از اهداف ذکر پوشش و خصوصیات تفصیلی آن در قرآن کریم و روایات وارده از معصومین (علیهم السلام) ایجاد حریم امن برای زنان و مردان است تا آنها را از ورود نگاه‌های آلوده به خصوصیات جسمی و زینت‌های بدنی حفظ نماید. باید توجه نمود که در سیاست جنایی اسلام نه تنها دیگران حق ورود حتی ورود مجازی از طریق نگاه و امثال آن را به حوزه کاملاً شخصی بدنی دیگران ندارند بلکه خود انسان نیز از طریق مکلف بودن به رعایت پوشش مناسب و وظیفه و تکلیف دارد تا برای ایجاد عفاف

دارای پوشش مناسبی باشد و انسان هر مقدار از داشتن پوشش مناسب سرباز زند در حقیقت با شکستن حریم خویش و عریان نمودن پیکر خود به حیوانات نزدیک‌تر شده و حیا و عفت درونی و بیرونی او در معرض آسیب قرار می‌گیرد. اسلام علاوه بر تأکید فراوان بر ایجاد حریم از طریق پوشش، بر ناقضین این حوزه و حریم مجازات‌های دنیوی و اخروی مقرر فرموده است که ذکر آنها از حوصله این نوشتار خارج است.

ج - جنس لباس

حقوق اسلامی انسان‌ها را از پوشیدن برخی لباس‌ها منع کرده است. در تمامی این ممنوعیت‌ها نکته اساسی آن است که لباس باید از مختل کردن نظم عمومی جامعه به دور باشد؛ این ممنوعیت، در مواردی به مردها و گاهی فقط به زن‌ها اختصاص داده شده است و زمانی نیز شامل هر دو می‌شود. ممنوعیت‌های اختصاصی مردان، شامل پوشیدن لباس‌های حریر و زربافت است که در همه حال، نماز با چنین لباسی نه تنها حرام، بلکه مبطل نماز نیز می‌باشد.

پوشش‌هایی که برای هر دو جنس ممنوع شده‌اند، مثل لباس‌هایی است که از اجزای مردار تهیه شده باشند. البته لباسی که از حیوانات حرام گوشتی که خون جهنده ندارند، مثل مار تهیه شده باشند، گرچه نجس نیست، اما موجب بطلان نماز است (امام خمینی (ره)، مسئله ۸۲۱).

پوشیدن لباس‌های مخصوص زنان توسط مردها و بالعکس، از دیگر ممنوعیت‌های مشترک لباس است (امام خمینی (ره)، مسئله ۸۴۶) و پوشیدن لباس‌های مخصوص کفار با توجه به اصرار اسلام بر حفظ و حراست از فرهنگ اسلامی، برای مسلمانان حرام است. البته منظور از لباس بیگانگان، لباس‌های مخصوص آنهاست. مثل کراوات و پاپیون که شعار مسیحیان و برگرفته از شکل صلیب است و در مراسم رسمی مذهبی خود آن را به کار می‌برده‌اند و بعدها به سایر مجالس و مکان‌های رسمی هم کشانده شده (هاشمی، ۱۳۸۶، ص ۱۳).

غیر از جنس‌های ممنوع - که ذکر آن گذشت - سایر لباس‌ها از نظر جنس جایزند، لیکن در روایاتی که از معصومین (ع) رسیده است، توصیه‌هایی در این مورد به چشم

می خورد، به طور کلی می توان گفت که بهترین جنس لباس پنبه است و بعد از آن کتان. لباس پشمی هم البته در سرما توصیه شده است و در غیر آن کراهت دارد «محمد بن حسن، حرعاملی، ۱۳۸۴ ج ۵، باب ۳۵، ص ۱۶».

د- رنگ لباس

از منظر اسلام پوشش های رنگینی که موجب انگشت نما شدن فرد می شود. پوشش های رنگینی که شعار و علامت دشمنان اسلام است. استفاده از این پوشش ها تا وقتی که ویژگی این گروه است، مجاز نیست (الحدائق الناضرة، ج ۷، ص ۱۱۶). و همچنین پوشش های رنگین زن در عده وفات شوهر، پوشش های رنگینی که اثر روحی نامطلوبی بر انسان یا اعمال عبادی او می گذارد (طباطبائی، ج ۱، ص ۵۷۲). پوشش های رنگینی که بر خلاف شئون اجتماعی اسلام و عرف مذهبی است و پوشیدن های لباس های مخصوص زنان از سوی مردان و بالعکس جایز نمی باشد (اصغری نژاد، ۱۳۸۱، ص ۶). در همه موارد ممکن است گفته شود که غرض از توصیه پوشش خاص یا منع از آن برای تأمین بیشتر انسان است که رعایت نکات فوق انسان را از آماج و هدف قرار گرفتن نسبت به رفتارهای مجرمانه باز می دارد.

از نظر اسلام، لباس سفید مناسب ترین رنگ است. امام باقر (ع) به نقل از پیامبر (ص) فرمود: هیچ رنگی در لباس های تان بهتر از سفید نیست. از چنین لباسی استفاده کنید و مردگان خویش را با پوشش سفید کفن کنید (محمد بن حسن، حرعاملی، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۳۵۶؛ مکارم الاخلاق، ص ۱۰۴).

فقهاء پوشیدن لباس سفید را در نماز و در هر حالی مستحب شمرده اند (عروة الوثقی، ج ۱، ص ۵۷۴؛ جامع عباسی، ص ۳۴۶). البته اگر عرف مذهبی استفاده از پوشش سفید را برای زنان در اجتماع ناپسند بدانند، استفاده از آن برای زنان صحیح نیست. زیرا برخی از روایات به استفاده از لباس طبق زمانه و عرف آن توصیه شده است. امام صادق (ع) در این باره می فرمایند: «خیر لباس کل زمان، لباس اهله» یعنی بهترین پوشش هر عصری لباس مردم همان زمان است (محمد بن حسن، حرعاملی، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۳۵۶).

روایات غالباً استفاده از پوشش‌های سیاه را نهی کرده‌اند (مستندالشیعه، ج ۱، ص ۲۹۵؛ کافی، ج ۶، ص ۴۴۹). اغلب روایات، پوشش سیاه را به این دلیل که پوشش اهل جهنم و نشانه عباسیان بوده است، مکروه دانسته‌اند (مرآة الکمال، ص ۵۹).

با وجود اینکه اسلام، پوشش سیاه در هر حالی - عبادات و غیر آن - مکروه شمرده، اما نمونه‌هایی وجود دارد که استفاده از پوشش سیاه در آنها مجاز شمرده شده است. مثلاً فقهای امامیه به استناد برخی روایات، استفاده از پوشش سیاه را در عزاداری سیدالشهدا (ع)، سایر ائمه (ع) و حتی مؤمنان جایز دانسته و آن را از موارد حرمت یا کراهت پوشش سیاه خارج کرده‌اند (مرآة الکمال، ج ۱، ص ۸۵). یا اگر عرف مذهبی استفاده از پوشش سیاه را روا بشمارد، ظاهراً حکم کراهت برداشته می‌شود، زیرا برخی روایات، مناسب‌ترین پوشش را منوط به نظر عرف دانسته‌اند؛ مثلاً چادر مشکی از نظر عرف اجتماعی ما، بهترین حجاب برای بانوان و متناسب با شخصیت آنان شناخته شده است. اسلام رنگ سبز را نیز مورد مدح قرار داده، بررسی روایت‌های موجود در این زمینه، نشان دهنده آن است که استفاده از پوشش‌های سبزرنگ سیره و روش اهل بیت (ع) بوده است (محمد باقر، مجلسی، ۱۳۸۵ق، ج ۳۹، ص ۱۳۱ و ج ۱۹، ص ۵۱).

پوشش و ایجاد حریم خصوصی

هدف از پوشیدن لباس علاوه بر حفظ انسان از آسیب‌های محیطی ایجاد حریم خصوصی و انصراف ذهن‌ها و چشم‌ها از حوزه حریم اشخاص است بنابراین اگر لباسی با این هدف مغایرت داشته باشد و ذهن‌ها و نگاه‌های دیگران را به سوی شخص جلب کند در حقیقت حریم خصوصی فرد را در معرض آسیب قرار می‌دهد. بدیهی است کسی که لباس برتن ندارد و یا لباس مناسب برتن ننموده است خود را در معرض دخالت هر نگاه و هر آسیبی قرار داده است. امروزه مطالعات عملی مؤید این ادعاست. بنابراین تصور صحیحی نیست که بگوییم لباس امری کاملاً شخصی و سلیقه‌ای است و فرد می‌تواند هر لباس را با هر رنگ و طرحی در جامعه بپوشد. لباس در درجه اول تابع فرهنگ هر جامعه است و علاوه بر فرهنگ در جوامع مذهبی، عرف مذهبی را هم باید در نظر گرفت؛ مثلاً در همین جوامع

مذهبی (اسلام) بر طبق آیات قرآن (نور، آیه ۳۱؛ احزاب، آیه ۵۹) و روایات (مجلسی، ۱۳۸۵، ج ۸۳، ص ۱۷۸، / حرعاملی، ۱۳۸۴، ج ۱۴، ص ۱۶۸، ج ۲، ص ۲۹۳) و متون فقهی (علامه حلی، تذکره الفقها، ج ۲، ص ۴۶۶، جعفر بن الحسن، محقق حلی، مسئله ۱۰۸، ج ۲، ص ۳، ج ۶، ص ۱۶۳) بر وجوب «ستر» و «پوشش» تأکید شده است، صرف نظر از این که شکل یا نوع و رنگ خاصی از لباس را برای افراد پیشنهاد کنند.

از طرف دیگر حکم پوشش و لباس برای تأمین مصلحت دارنده آن وضع شده است، استفاده از پوشش های مناسب هم سلامت فرد و هم سلامت جامعه را تضمین خواهد کرد. اما اگر پوشش مربوط به حوزه کاملاً خصوصی افراد مانند منزل شخصی و حالت استراحت یا در اتاق خواب باشد از نظارت و دخالت حکومت خارج است (مرتضوی، ۱۳۸۶، صص ۲۰-۳۳).

قانون گذار جمهوری اسلامی ایران، در برخی مواد قانونی برای عدم رعایت حجاب شرعی مجازات های تعزیری تعیین کرده است. ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی مقرر می دارد: «هرکس علناً در انظار عمومی و معابر تظاهر به عمل حرامی نماید علاوه بر کیفر عمل به حبس از ده روز تا دو ماه یا تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم می گردد و در صورتی که مرتکب عملی شود که نفس آن عمل دارای کیفر نمی باشد، ولی عفت عمومی را جریحه دار می نماید، فقط به حبس از ده روز تا دو ماه یا ۷۴ ضربه شلاق محکوم خواهد شد (ایرج، گلدوزیان، ۱۳۸۴، محشا).

تبصره: زنان بدون حجاب شرعی در معابر و انظار عمومی ظاهر شوند به حبس از ده روز تا دو ماه یا از پنجاه هزار تا پانصد هزار ریال جزای نقدی محکوم خواهند شد». با قطع نظر از بازدارنده بودن ماده مزبور، اساساً درباره هدف از تصویب این ماده می توان گفت که مقنن براساس آموزه های دینی در مقام حمایت کیفری از ایجاد حریم خصوصی برای فرد بوده است زیرا حتی شخص حق ندارد با نقض حریم خصوصی خود، خود و دیگران را در معرض گناه و جرم قرار دهد.

الف: رکن مادی جرم عدم رعایت حجاب

۱- رفتار مجرمانه: جرم مذکور عبارت است از: عدم رعایت و ترک انجام یک تکلیف قانونی که همان مراعات حجاب شرعی است. مرتکبان جرم عدم رعایت حجاب شرعی بنا به تصریح ماده ۶۳۸ «زنان» هستند. تمام بانوان مکلف به رعایت حجاب شرعی می‌باشند و عوامل «مذهب» و «تابعیت» در تحقق این جرم مدخلیتی ندارد؛ بنابراین اگر یک زن غیر مسلمان نیز بدون رعایت حجاب شرعی در انظار عمومی ظاهر شود مرتکب جرم گشته است» (اکبریان، ۱۳۸۶، صص ۲-۵۱).

جرم عدم رعایت حجاب شرعی از جمله جرایم معاونت بردار است؛ از جمله مصادیق بارز معاونت در جرم موضوع بحث تهیه وسایل ارتکاب این جرم؛ یعنی لباس‌هایی است که استفاده از آن در ملاء عام خلاف شرع است و فروشندگان این نوع لباس‌ها مشمول بند ۲ ماده ۴۳ بوده و تحت تعقیب قانون قرار خواهند گرفت.

ب: رکن روانی جرم عدم رعایت حجاب

به طور خلاصه باید عنوان داشت، سوء نیت عام و قصد فعل مجرمانه و به بیان دیگر تعلق اراده بر نفس عمل مجرمانه، صرف نظر از نتیجه آن برای تحقق این جرم لازم است ولی سوء نیت خاص لازم نیست زیرا این جرم، جرمی مطلق بوده و سوء نیت خاص موجب تشدید مجازات در این جرم است. حتی اگر فرد بدون سوء نیت خاص بدحجاب ظاهر شود جرم مزبور محقق می‌شود (اکبریان، ۱۳۸۶، ص ۱۶).

مطابق بند یک ماده ۲۱ آیین دادرسی کیفری دادگاههای عمومی و انقلاب سال ۱۳۷۸ جرم عدم رعایت حجاب شرعی از جمله «جرایم مشهود» محسوب می‌گردد. در مواجهه با جرایم مشهود ضابطان دادگستری موظف هستند هر اقدام مؤثر در حفظ آثار علائم جرم و همچنین هر اقدامی جهت جلوگیری از فرار متهم انجام دهند. این ماده زمان رسیدگی به پرونده مرتکبان جرم استفاده از لباس‌های خلاف شرع را «خارج نوبت» تعیین کرده است.

آیین نامه حفظ حدود و آداب اسلامی در دانشگاه‌ها و مؤسسات عالی مصوب جلسات ۱۱۴-۱۱۶-۱۱۷-۱۲۱- و ۵۵۳۳۶۶-۲۳۶۳۳۶۶-۲۲۴۴۶۶-۶۶۵۵۶ شورای عالی

انقلاب فرهنگی در این باره مقرر می‌دارد: «زنان در محیط کار و تحصیل باید از پوشش اسلامی استفاده کنند و از پوشیدن لباس‌های تنگ و زننده و آرایش و تبرج پرهیز کنند و مردان نیز نباید از لباس‌های زننده استفاده کنند».

قانون نحوه رسیدگی به تخلفات و مجازات فروشندگان لباس‌هایی که استفاده آنها در ملاء عام خلاف شرع است و یا عفت عمومی را جریحه‌دار می‌کنند. مقرر می‌دارد: «کسانی که عالماً لباس‌ها و نشانه‌هایی که علامت گروه‌های ضد اسلام یا انقلاب است تولید یا وارد کنند و یا بفروشند و یا در ملاء عام و انظار عمومی از آنها استفاده نمایند مجرم شناخته می‌شوند»^۱. و به موجب ماده دو قانون مزبور، تذکر و ارشاد - توبیخ و سرزنش - تهدید - تعطیل محل کسب به مدت سه ماه تا شش ماه در مورد فروشنده جریمه نقدی از پانصد هزار ریال تا یک میلیون ریال در مورد وارد کننده، ده تا بیست ضربه شلاق یا جریمه نقدی از بیست تا دویست هزار ریال در مورد استفاده کننده.

نتیجه‌گیری

- حق بر حریم خصوصی مفهومی است که تعریف و تعیین قلمروی آن با پیچیدگی‌های زیادی روبروست به نحوی که هنوز تعریفی که واجد صفت جامعیت و مانعیت بوده و توافقی حداکثری بر آن باشد، طرح نشده است، علت این امر را می‌توان در تنوع مصادیق و محتوای این حق و تفاوت‌های سیاسی، دینی و فرهنگی دانست. از این رو قانونگذاران بیشتر کشورها ترجیح می‌دهند بدون ورود به قلمروی تعریف حریم خصوصی، صرفاً با شناسایی اجمالی حق بر حریم خصوصی، به ذکر مصادیق این حق و تعیین راهکارهای قانونی در جهت حمایت از آن بسنده کنند؛

- نسبت به قوانین سازمان‌های بین‌المللی می‌توان گفت که حمایت از حریم خصوصی در حقوق اسلامی از قدمت بسیار برخوردار است، در آیات متعددی از قرآن کریم و روایات معصومان (ع) بر لزوم رعایت حریم خصوصی اشخاص تأکید شده است پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) و سیره مسلمانان نیز سرشار از توصیه‌هایی در پرهیز از نقض

مصادیق مختلف حریم خصوصی است. اسلام حق حریم خصوصی را در قالب حقوق و آزادی‌های دیگر نظیر منع تجسس، منع سوء ظن، رعایت حرمت مسکن اشخاص، جرم انگاری نسبت نگاه به نامحرم و افشاء تمام اجزاء بدن یا قسمت‌های خاصی از آن و... را حمایت کرده است. با وجود این، می‌توان گفت در نظام حقوقی کشورمان، هر چند حمایت از این حق به صورت پراکنده توسط سایر قوانین مورد حمایت قرار گرفته، ولی این امر باعث نمی‌شود که قانونگذاران به فکر قوانین کارآمدتر نباشند؛

- اسلام یک دین الهی و دارای راه و رسم کامل برای زندگی انسان‌ها در همه جهات است به طوری که در تمامی زمینه‌ها الگوهای لازم را در اختیار انسان برای زندگی با عفت قرار داده است. از جمله آن موارد ترسیم و ایجاد حریم خصوص از طریق بیان اصل وجوب پوشش و ذکر جزئیات آن برای مردان و زنان است. از آنجا که اندام انسان بر خلاف سایر حیوانات، از پوششی طبیعی که او را از سرما و گرما حفظ کند، خالی است و از سوی دیگر، انسان به طور فطری از برهنگی رنج می‌برد و به زیبایی اهمیت می‌دهد. لباس پاسخی مناسبی به همه این نیازهاست. درحقیقت لباس وسیله‌ای برای حفظ حریم خصوصی افراد و مانع افشاء خصوصیات شخصی افراد در جامعه است که حتی خود فرد و تمام آحاد جامعه مکلف به رعایت آن هستند؛

- علاوه بر آن احکامی که دین مبین اسلام درباره چگونگی پوشش اظهار داشته بیانگر آن است که فرد در حوزه خصوصی خود می‌تواند هر نوع پوششی را انتخاب کند، ولی در خصوص جامعه باید بر طبق موازین اسلامی، عرفی و فرهنگی عمل نماید تا جلوی فساد گرفته شده و امنیت در جامعه حفظ شود؛

- ضروری است نهادهای قانونگذار و فرهنگی کشور به فکر ساماندهی حریم خصوصی پوشش براساس معیارهای اسلامی و عرفی و فرهنگی باشند و همچنین ضمانت اجرای کیفری لازم را نیز اتخاذ کنند، تا به این وسیله از بروز فساد جلوگیری شده و امنیت در جامعه حاکم شود؛

- تعیین حدود و مرزهای حریم خصوصی و حوزه عمومی به خصوص در امر پوشش، این امر مهم به افراد کمک می‌کند تا حدود مرزهای زندگی خصوصی خود را

شناخته و برای آن تصمیم گیری کنند، تا قادر باشند با استناد به این قواعد در برابر تعرضات صورت گرفته، اقدامات مقرر قانونی را در جهت تعقیب متخلفان اتخاذ نمایند.

منابع فارسی

قرآن کریم

اسدی، لیلا. (زمستان ۱۳۸۴). بررسی قوانین کیفری ایران در امر پوشش مردم، فصلنامه ندای صادق، ش ۴۰، سال دهم.

اصغری نژاد، محمد. (۱۳۸۱). پوشش های رنگی از منظر احادیث، پایگاه تخصص نور، مجله پژوهش حوزه.

افشارنیا، علیرضا. (۱۳۵۷). زن و مردهای نیروهای تولید، تهران: پیشگام.

اکبریان، حسن علی. (۱۳۸۶). مبانی مسئولیت حکومت در ترویج حجاب، مجله کاوشی نو در فقه، شماره ۵۱-۵۲.

انصاری، باقر. (۱۳۸۶). حقوق حریم خصوصی، چاپ اول، تهران: سمت

رحمدل، منصور. (زمستان ۱۳۸۴). حق انسان بر حریم خصوصی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۷۰.

طباطبایی، سید محمد حسین. (۱۳۶۳). تفسیر المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، انتشارات بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی.

عمید، حسن. (۱۳۶۴). فرهنگ عمید، ج ۱، تهران: امیر کبیر.

قوام و شنوی. (۱۳۵۲). حجاب در اسلام، ترجمه احمد محسنی گرکانی، ج چهارم، چاپ حکمت، به نقل از: محمدبن سعد، طبقات، ج ۱.

گلدوزیان، ایرج. (۱۳۸۴). محشای قانون مجازات اسلامی، چاپ پنجم، تهران: مجد.

محسنیان، علی. (۱۳۸۳). مسئله ورود رسانه ها به حریم خصوصی افراد، مرکز تحقیقات و مطالعات سنجش برنامه های صدا و سیما، شماره ۱۹۹.

محمدی اشتهاردی، محمد. (۱۳۷۵). حجاب بیانگر شخصیت زن، قم: ناصر.

مرتضوی، سید ضیاء، سال شانزدهم، تیر و مرداد ۱۳۸۶؛ درآمدی بر مبانی کلی فقهی حجاب، دفتر تبلیغات اسلامی، پیام زن، شماره ۱۸۴-۱۸۵.

- مرتضی، مطهری. (۱۳۷۸). مجموعه آثار، تهران: صدرا.
- معصومی، سید مسعود. (۱۳۸۷). احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنسان، قم: بوستان کتاب.
- معین، محمد. (۱۳۷۱). فرهنگ فارسی، ج ۱، چاپ هشتم، تهران: امیر کبیر.
- موسوی خمینی، روح الله. (۱۳۸۵). صحیفه نور، ج ۲۱، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی.
- موسوی خمینی، روح الله. عروة الوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر.
- مهریزی، مهدی. (تیر ۱۳۷۸). دولت دینی و حریم خصوصی، مجلس خبرگان، شماره ۱۲.
- هاشمی، سیده مینا. (۱۳۸۶). پایگاه تخصصی نور، مجله رشد آموزش معارف.
- هوسمن، کارل. حرمت حریم خصوصی در برابر حق مردم به آگاهی از رویدادها، مترجم: داود حیدری؛ انتشارات مجد.

منابع عربی

- ابن جریر طبری. جامع البیان عن تأویل ای القرآن. بیروت: دارالفکر.
- انصاری، مرتضی بن محمد امین. (۱۴۰۶ق). حاشیه کتاب المکاسب، آخوند خراسانی، محمد کاظم؛ حاشیه نویس: سید مهدی شمس الدین، وزارت ارشاد اسلامی.
- ترحینی عاملی، محمد حسن. (۱۴۱۶). الزیاده الفقہیه فی شرح الروضه البهیة، دار الهادی.
- حرا عاملی، محمد بن حسن. (۱۳۸۴). وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، مصحح: شیخ عبدالرحیم ربانی شیرازی، تهران: مکتب اسلامی تهران.
- سیدالبغدادی، قاسم. الحیاه البعیده فی ظلّ سورۃ النور.
- شرتونی، سعید. (۱۴۰۳ق). اقرب الموارد، قم: منشورات مکتبه آیه الله مرعشی نجفی.
- شیخ صدوق. (۱۴۰۵). من لایحضره الفقیه، تحقیق سیدحسن خراسانی، ج ششم، بیروت.
- طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۵۸). مجمع البیان فی تفسیر القرآن، مترجم: محمد رازی، انتشارات فراهانی.
- طوسی، محمد حسن. (۱۳۸۵ق). تبیان فی تفسیر القرآن، مصحح: احمد حبیب قصیر عاملی، داراحیاء التراث العربیه.
- قرطبی، محمد بن احمد. (۱۴۱۵ق). الجامع للحکام القرآن، بیروت، داراحیاء، التراث العربی.

کلینی، محمد بن یعقوب. *اصول کافی*، مترجم سید جواد مصطوی، انتشارات علمیه اسلامیة مجلسی، محمد باقر. (۱۳۸۵ق). *بحار الانوار*، طهران: مکتبه الاسلامیه.
محقق حلی، جعفر بن الحسن. *جواهر الکلام، فی شرح شرایع الاسلام*، شارح، نجفی، محمد حسن، تحقیق، محمود قوچانی، چاپ ششم، تهران: دارالکتب الاسلامی.

منابع لاتین

Brayan, Gamer. *Black's Law Dictionary*; Thomson west: 2004; United States
Whittington, Brown; *Legal. Terminology*; Thomson/ Delmar Learning; Second edition: 2006; United states